ISSN -2583-147X (P), Vol.- 10, Issue No.III, June 2024
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

Received	Reviewed	Accepted	Published
07-April-2024	09-May-2024	20-May-2024	01-June-2024

ଉତ୍ତରଅଶୀ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ : ଏକ ବିଶ୍ଳେଷଣ

ରୁବିନା ପାତ୍ର

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ଏକ ବିଶାଳକାୟ ମହାସାଗର । ଯେଉଁଥିରେ କି ରହିଛି ଅସଂଖ୍ୟଭରା ଶବ୍ଦର ମୁକ୍ତା, ମୋତି ଓ ଶାମୁକା । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଦିଗ ରହିଛି ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, କବିତା, ନାଟକ, ପ୍ରବନ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି । ଏସବୁ ମଧ୍ୟରେ ଉପନ୍ୟାସ ବଳିଷ୍ଠତମ ଦିଗ । ମାନବ ଜୀବନର ଗଦ୍ୟ ମହାକାବ୍ୟ ହେଉଛି ଉପନ୍ୟାସ ।

ଉପନ୍ୟାସ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଏକ ସାରସ୍ୱତ କଳା, ଆଧୁନିକ ମାନବ ଜୀବନ ସହିତ ଏହାର ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କ ରହିଛି । ଏହା ମଣିଷ ଜୀବନ ସହିତ ଓତଃପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ଯାହାକୁ ଆଧୁନିକ ଏପିକ୍ ବା ଆଧୁନିକ ମାନବ ଜୀବନର ଗଦ୍ୟ ମହାକାବ୍ୟ ଭାବରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇପାରେ । ଉପନ୍ୟାସ ଏପରି ଏକ କଳା ଯେଉଁଥିରେ ମଣିଷ ପ୍ରବନ୍ଧର ଟିକିନିଖି ବର୍ଣ୍ଣନା, ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧିର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ, ଜ୍ଞାନ ଓ ହସ- ପରିହାସର ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ର, ସହଜ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଭାଷାରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀକୁ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତରର ସତ୍ୟତା ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଏହା ବହୁତ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସରେ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମ ଓ ଦର୍ଶନର ପ୍ରତିଫଳନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ବିଶେଷତଃ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଓ ଉତ୍ତରଅଶୀ ପରେ ପରେ କେତେକ ଔପନ୍ୟାସିକ ସେମାନଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମକୁ ଉପନ୍ୟାସରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସରେ ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନ ଯେପରି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଛି, ବାସ୍ତବିକ୍ ତାହା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ସେହି ସବୁ ଉପନ୍ୟାସରେ ଫୁଟି ଉଠିଥିବା ନାନ୍ଦନିକ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଗଭୀର ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସା ଆମକୁ ଅଭିଭୂତ କରେ ବାରବାର । ତହିଁରେ ବୌଦ୍ଧ ଯୁଗର ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ରଙ୍କ ସମାବେଶ ଫଳରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଚିତ୍ର ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ମାର୍ମିକ ଭାବରେ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଦର୍ଶନକୁ ଆଧାର କରି ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଥିବା ଔପନ୍ୟାସିକ ଗଣ ହେଲେ; ବାମାଚରଣ ମିତ୍ରଙ୍କ 'ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚମ୍ପା' (୧୯୬୯), ବସନ୍ତ କୁମାର ସାମଲଙ୍କ 'ଶାଳବତୀ' (୧୯୭୭), ଗୋପୀନାଥ ପଣ୍ଡାଙ୍କ 'ପାଟଳୀପୁତ୍ରର ନଗରବଧୂ' (୧୯୭୮) ଏବଂ ଉତ୍ତରଅଶୀ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ରଚିତ ହେଇଥିବା ଉପନ୍ୟାସ ଗୁଡ଼ିକ ହେଲା : ଶାନ୍ତି ମହାପାତ୍ର (ବଳ)ଙ୍କ ବୁଦ୍ଧଂ ଶରଣଂ ଗଚ୍ଛାମି (୧୯୮୩), ଆଜୀବକର ଅଟ୍ଟହାସ- ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି (୧୯୮୫), ବିକ୍ରମ ଦାସଙ୍କ ବୁଦ୍ଧଖୋଲର ମାୟା (୧୯୮୬), ବ୍ରଜମୋହନ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କାରୁବାକୀ (୧୯୯୧), କାର୍ତ୍ତିକେଶ୍ୱର ପାତ୍ରଙ୍କ ସ୍ନିଗ୍ଧାବତାର ବୁଦ୍ଧ, ଶାନ୍ତନୁ କୁମାର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅନୋମାର କନ୍ୟା (୨୦୦୩), ମନୋଜ କୁମାର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଯଶୋଧାରା (୨୦୦୮) ଇତ୍ୟାଦି ।

ଉତ୍ତରଅଶୀ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ : ବୁଦ୍ଧଂ ଶରଣଂ ଗଚ୍ଛାମି : ଶାନ୍ତି ମହାପାତ୍ର (ବଳ) (୧୯୮୩):

ବୌଦ୍ଧଯୁଗର ଏକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀକୁ ଆଧାର କରି ଶାନ୍ତି ମହାପାତ୍ରଙ୍କ 'ବୁଦ୍ଧଂ ଶରଣଂ ଗଚ୍ଛାମି' (୧୯୮୩) ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ରୂପଜୀବୀ ଆମ୍ରପାଲୀ ଓ ତଥାଗତ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଶିଷ୍ୟା ଆମ୍ରପାଲୀର ଜୀବନ କାହାଣୀ ଏବେବି ଜନମାନସରେ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିଛି । ଅନନ୍ତ ଯୌବନା ଅପରୂପ ଆମ୍ରପଲୀ ଥିଲେ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରବୀଣା । ବୈଶାଳୀର କେତେକ ଧନିକପୁତ୍ର ନିଜର ସମସ୍ତ ନୀତି ନୈତିକତା, ବଂଶଗୌରବ, ମାନସମ୍ମାନକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ଆମ୍ରପାଲିର ସାନ୍ନିଧ ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇପଡୁଥିଲେ । ଅକାତରରେ ଅଜସ୍ର ଧନଦୌଲତ ତାର ପାଦତଳେ ଅଜାଡ଼ି ଦେଉଥିଲେ । ଏପରିକି ତା'ରି ପାଇଁ ବୈଶାଳୀର ସ୍ୱାଧିନତା ବିପନ୍ନ ଅବସ୍ଥାକୁ ମଧ୍ୟ ଆସି ଯାଇଥିଲା । ତେଣୁ ଆଜି ସନ୍ଥାଗାରରେ ମହାନାମ ଘୋଷଣା କରୁଛନ୍ତି ତାଙ୍କର କନ୍ୟାନିମିତ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ରଟିଏ ପାଇଁ । ବିଜଦାସ, ମହାବୀର, ବୀରାନନ୍ଦ ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ନାମ ପ୍ରସ୍ତାବ କରାଗଲା, ମାତ୍ର କିଛି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଗୁପ୍ତଭୋଟ ନିଆ ଯିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା । ତତ୍ ପୂର୍ବରୁ ଥରେ ତାକୁ ସଭ୍ୟମାନେ ଅବଲୋକନ

କରିବାର ଜିଜ୍ଞାସା କରି ବସିଲେ । ସେଥିରେ ମହାନାମ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ପୁନର୍ବାର ଦିନେ ସନ୍ଥାଗାରରେ ସଭା ଆହୂତ ହେଲା । ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସଭ୍ୟ ବେଦପାଳ ଆମ୍ରପଲୀକୁ ପୂର୍ବରୁ କେବେ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ନଥିଲେ । ଆଜି ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଅବଲୋକନ କରି ବିସ୍ମୟରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ମନକୁ ଆସିଯାଇଥିଲା– ଏକ ସାଧାରଣ ମାନବୀ ନୁହେଁ । ସାକ୍ଷାତ ଦେବୀ ରୂପା । ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଏହି ସୁନ୍ଦରୀକୁ ଲାଭ କରିବ ତା'ର ଜୀବନ ହେବ ଧନ୍ୟ । ତେଣୁ ଆମ୍ରପଲୀ ଜଣେ ପୁରୁଷର ନ ହୋଇ, ହେଉ ଗଣଭୋଗ୍ୟା । ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ନାଗରିକ ତାଙ୍କର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ପାଇବା ଉଚିତ୍ ହେବ । (୬୪) ଘରେ ମହାନାମଙ୍କ ତୀବ୍ର ବିରୋଧ ସତ୍ତ୍ୱେ ଆମ୍ରପଲୀ ସେଦିନ ଗଣଭୋଗ୍ୟା ବୋଲି ଘୋଷିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ହେଲେ ବୈଶାଳୀର ଗଣଭୋଗ୍ୟା ନାୟିକା । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ରପାଲୀଓସର୍ତ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ରଖିଥିଲେ ପାଂଚଗୋଟି କାରଣ ଯଥା– ତାକୁ ସବୁଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାସାଦଟିଏ ଦିଆଯିବ, ଏକ ସମୟରେ ଜଣେ ମାତ୍ର ନାଗରିକ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ଯାଇପାରିବେ, ପ୍ରାପ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ପାଂଚଶତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ସେ ଦେବେ, ଯଦି ରାଜ୍ୟରେ କୌଣସି ଚୋରି ଘଟଣାରେ ଘର ଖାନ୍‌ତଲାସ୍ ହୁଏ ତେବେ ସପ୍ତମ ଦିବସରେ ତା'ର ଗୃହ ଖାନ୍‌ତଲାସ୍ କରାଯିବ ଏବଂ ଶେଷରେ ତା' ନିକଟକୁ ଆସୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ କୌଣସି ଦୃଷ୍ଟି ରଖାଯିବ ନାହିଁ । କୋମଳ ହୃଦୟ ତା'ର କ୍ରମଶଃ କଠୋର ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ।

ବୈଶାଳୀର କୁମାରଗଣ ତା' ନିକଟକୁ ଆସନ୍ତି କିଛି ଉଷ୍ମ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ପାଇବା ପାଇଁ ଏବଂ ପ୍ରତିବଦଳରେ ପ୍ରଦାନ କରି ଯାଆନ୍ତି ଅଜସ୍ର ମଣିମାଣିକ୍ୟ । ଏଣେ ବୈଶାଳୀର ନଗର ବଧୂମାନଙ୍କର ଅଭିସମ୍ପାତର ଅଭିରାମ ଧାରା ବହିଚାଲିଥାଏ ଅମ୍ବାପାଲୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ପ୍ରଥମେ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ନାଗରିକ ସତୁରୀ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ବେଦପାଳ ଯାଇଥିଲେ, ଆମ୍ରପାଲୀ ନିକଟକୁ କାମାତୁର ହୋଇ । ଆମ୍ରପାଲୀ ତାଙ୍କୁ ଘୃଣାକରି ଅକାତରରେ ତାଙ୍କୁ ଦେହଦାନ କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଦୁଇଟି ବିପରୀତମୁଖୀ ଜୀବନଧାରାର ସଙ୍ଗମ ଅସମ୍ଭବ । ପରେ ବିନତା ନନ୍ଦ, ଉପାଧ୍ୟାୟ, ଅହିକାନ୍ତ, ରୋହିତାକ୍ଷ ପ୍ରମୁଖ ତାଙ୍କର କାମନା ଶାନ୍ତ କରିଯାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ଆଜି ଆମ୍ରପାଲିକୁ ଏଇ ଗଣବାଳାର ଭୂମିକା ତିକ୍ତ ଲାଗୁଛି । ଶାରୀରିକ ଅସୁସ୍ଥତା ଦେଖାଇ ସେ କିଛି ସମୟ ବିରତି ମାଗିଥିଲା ।

ଦିନେ ସେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ତା'ର ଭଲପାଉଥିବା ଶ୍ରେଣୀକୁ ଦେଖିଲା, ସେ ହେଉଛନ୍ତି ମଗଧ ସମ୍ରାଟ ବିମ୍ବିସାର । ସେ ଥିଲେ ପ୍ରେମର ପୂଜାରୀ, ଦେହର ନୁହେଁ । ବିମ୍ବିସାର ତାଙ୍କୁ ନିଜ ଦେଶକୁ ନେଇ ରାଜରାଣୀ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଦିଅନ୍ତେ ଆମ୍ରପାଲି ସେ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତି ଦେଇ ନାହିଁ । ସେ ଚାହିଁଛି ଦୁଇ ରାଷ୍ଟ୍ରର ମଙ୍ଗଳ । ମଙ୍ଗଳମୟୀ ଭାବରେ ସେ ଚାହିଁଛି ତାର ପିତୃଭୂମି ଓ ପତିଭୂମି ସୁରକ୍ଷିତ ରହୁ । ରକ୍ତପାତକୁ ସେ ଘୃଣା କରେ । ଶେଷରେ ସେ ଦିନେ, ଜଣେ ସୁଦର୍ଶନ, ମୁଣ୍ଡିତ ମସ୍ତକ, ଗୈରିକ ବସ୍ତ୍ର ପରିହିତ ଯୁବକଙ୍କୁ ଦେଖିଛି । ସେ ଥିଲେ ବୁଦ୍ଧ । ସେ ତାକୁ ତା'ର ଘୃଣିତ ଜୀବନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଦେଇଛନ୍ତି ଆଲୋକ ଏବଂ ଅମୃତର ଜୀବନ ।

ଆଜୀବକର ଅଟ୍ଟହାସ : ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି :

ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ କିପରି ବିଭିନ୍ନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି, ବିଲୁପ୍ତ ଏବଂ ବିଧ୍ୱଂସ ଆଡ଼କୁ ଗତି କରିଛି, ତାହା ଆଜୀବକର ଅଟ୍ଟହାସ ଉପନ୍ୟାସରେ ଔପନ୍ୟାସିକ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ତୃତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମୌର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ପାଟାଳୀପୁତ୍ରଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଦ୍ୱିତୀୟ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାଧିବେଶନ ଏବଂ ଏଠାରେ ହିଁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ହୀନଯାନ ଓ ମହାଯାନ ନାମରେ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଯାଇଥିଲା ମହାନ୍ ବୌଦ୍ଧସଂଘ ।

ଉପନ୍ୟାସର ନାମକରଣରେ ଆଜୀବକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଆସେ, ଯାହା ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଗଢ଼ିଉଠିଥିବା ସମୟରେ ଆସିଥିଲା । ଆଜୀବକମାନେ ଥିଲେ ନିୟତିବାଦୀ । ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ, ଅଧର୍ମ, କର୍ମ, ଅପକର୍ମ ଏସବୁ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ନଥିଲା । ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ । ଏମାନେ ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗକୁ ନୁହେଁ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଓ ଭାଗ୍ୟକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଭଗବାନ୍ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗକୁ ଆଜୀବକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉ ନଥିଲେ ।

ଉପନ୍ୟାସର ଆଉ ଦୁଇ ଚରିତ୍ର ଭିକ୍ଷୁ ଉପନନ୍ଦ ଓ ଭିକ୍ଷୁଣୀକ୍ଷେମାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖା ଦେଇଛି କାମନା ଓ କ୍ଷୁଧା । ଭିକ୍ଷୁ ଉପନନ୍ଦ ଓ ଭିକ୍ଷୁଣୀ କ୍ଷେମା ବିହାରରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହେବାପରେ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବେ ଚାଲିଥିଲେ ଅରଣ୍ୟ ପଥରେ । ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କାଶ୍ୟପ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଇଥିଲେ ବାହ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶରୁ ଜନ୍ମ ନେଲା ତୃଷ୍ଣା, ତୃଷ୍ଣାର ବେଦନା, ବେଦନାରୁ ଦୁଃଖ । ସେଥିପାଇଁ ତଥାଗତ ବାରମ୍ବାର କହିଥିଲେ ସବୁ ଦୁଃଖ ମୂଳରେ ରହିଛି ରୂପ, ତୃଷ୍ଣା ଓ ବେଦନା ।

ଉପନନ୍ଦ ଓ କ୍ଷେମା ଅରଣ୍ୟରେ ହଠାତ୍ ଏକ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଅଟ୍ଟହାସ ଶୁଣିଲେ ଯାହା ଏକ ଆଜୀବକ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର । ସେମାନେ ବୁଝିପାରି ନଥିଲେ ଆଜୀବକ ଅଟ୍ଟହାସର ରହସ୍ୟ । କାହା ପ୍ରତି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା ସେହି ଅଟ୍ଟହାସ, ଆଜୀବକ ଜଣାଇ ଦିଅନ୍ତି ଯଦିଓ ବା ସେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଦେଖି ଅଟ୍ଟହାସ କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ତାହା ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନଥିଲା । ତାହା ଥିଲା ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ । ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧ ଏହି ସରଳ ସତ୍ୟଟିକୁ ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ, ସଂଯମ, ସାଧନା, ତପସ୍ୟା ଯେପରି ଏକ ମାୟା ଓ ମିଥ୍ୟାର ପ୍ରହେଳିକା । ମନୁଷ୍ୟର ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସବୁ କ'ଣ ତା'ର ସଂଯମ, ସାଧନା ଓ ସିଦ୍ଧିଠାରୁ ଆହୁରି ଶକ୍ତିଶାଳୀ, ପ୍ରକୃତିଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତିରେ ସବୁ ସଂଯମ, ଶୃଙ୍ଖଳା ଦିନେ ଭୁଶୁଡ଼ି ପଡେ ନଈସୁଅ ମୁହଁରେ ବାଲିବନ୍ଧ ପରି ।

ମଣିଷ ନିର୍ବାଣ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ସଂସାର ଦୁଃଖ ଶୋକରୁ ମୁକ୍ତି ଚାହେଁ ନାହିଁ ।ସେ ପାର୍ଥିବତା ଚାହେଁ ନିର୍ବାଣ ତା' ପାଇଁ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ଏହି କଠୋର ବାଣୀ ଅସହ୍ୟ ହୋଇଯାଏ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଆଲୋକ କିପରି ନିର୍ବାପିତ ହେଉଥିଲା, ତାହା ସେ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ।ମାତ୍ର ଆଜୀବକ ସନ୍ୟାସୀଙ୍କ ମୁହଁରେ ଔପନ୍ୟାସିକ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି କହିଛନ୍ତି- ନିର୍ବାଣ ତା ପାଇଁ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ଏହି କଠୋର ବାଣୀ ଅସହ୍ୟ ହୋଇଯାଏ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଆଲୋକ କିପରି ନିର୍ବାପିତ ହେଉଥିଲା, ତାହା ସେ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ଆଜୀବକ ସନ୍ୟାସୀଙ୍କ ମୁହଁରେ ଔପନ୍ୟାସିକ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି କହିଛନ୍ତି- ମନୁଷ୍ୟର ଇତିହାସରେ ସବୁ ମହାତ୍ମା, ସବୁ ତୀର୍ଥଙ୍କର ଏହିପରି କାଳେ କାଳେ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ଓ ସାଧନା ବ୍ୟର୍ଥ ଯାଇନାହିଁ ।

ବୁଦ୍ଧଖୋଲର ମାୟା : ବିକ୍ରମ ଦାସ

ଡ଼କ୍ଟର ବିକ୍ରମ ଦାସଙ୍କ 'ବୁଦ୍ଧଖୋଲର ମାୟା ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ୧୯୮୬ ମସିହାରେ ବୁଦ୍ଧଖୋଲ ସମ୍ପର୍କିତ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଓ ଇତିହାସକୁ ଔପନ୍ୟାସିକ ସ୍ୱକୀୟ ଶୈଳୀରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

ଡ଼କ୍ଟର ବିକ୍ରମ ଦାସଙ୍କ 'ବୁଦ୍ଧଖୋଲର ମାୟା' ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ୧୯୮୬ ମସିହାରେ ।ବୁଦ୍ଧଖୋଲ ସମ୍ପର୍କିତ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଓ ଇତିହାସକୁ ଔପନ୍ୟାସିକ ସ୍ୱକୀୟ ଶୈଳୀରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । 'ଆଗକାଳରେ ବୁଦ୍ଧଖୋଲ ନିକଟରେ ବୁଦ୍ଧଗଡ଼ ଚାରିପଟେ ବହୁଧନୀ ସୌଦାଗର ବାସ କରୁଥିଲେ । ଏବେର ବୁଗୁଡ଼ା ସହର ଯାହା ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ, ତାହା କାଳକ୍ରମେ ବୁଦ୍ଧଗଡ଼ ନାମରୁ ଅପଭ୍ରଂଶ ହୋଇ ଏପରି ନାମଧାରଣ କରିଛି । ସେହି ସହରରେ ଯେଉଁସବୁ ସାଧବମାନେ ରହୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଏହି ପାହାଡ଼ ଖୋଲରେ ବିରାଟ ବିରାଟ ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି ସବୁ ଗଢ଼ା ଯାଇଥିଲା ଓ ପାହାଡ଼ ନିକଟରେ ବୌଦ୍ଧ ବିହାର ଓ ଆଶ୍ରମ ଗଢ଼ିଉଠିଥିଲା । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁସାରେ ଗୌତମବୁଦ୍ଧ ସେହି ମନୋରମ ନିରୋଳା ସ୍ଥାନରେ କିଛିକାଳ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ । ପ୍ରକୃତରେ ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧ କି ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବୁଦ୍ଧ ଆସି ସେଠାରେ ତପସ୍ୟା କରି ନିର୍ବାଣ ପାଇଥିଲେ ତାହା ନିରୂପଣ କରିବା କଷ୍ଟକର ।

ଉପନ୍ୟାସର ଅନ୍ୟ ଏକ ଚରିତ୍ର ସୀମାଂଚଳ ବାବୁଙ୍କ ଜୀବନର ଦୁଃଖକୁ ଆଙ୍କିବା ଭିତରେ ସେ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇ ପହଂଚି ଯାଆନ୍ତି ବୁଦ୍ଧଖୋଲର ସେହି ଛୋଟ ଦେଉଳ ପାଖରେ । ସେହି ସ୍ଥାନଟି ସେ ଆଗରୁ ଦେଖିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ କାହିଁକି ତାଙ୍କୁ ଲାଗେ ଅପୂର୍ବ । ସେଠାରେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁତା ବୁଦ୍ଧଦେବ ସେଠାରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଖରାରେ ବସି ତପସ୍ୟା କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଗେଣ୍ଡାମାନେ ତାଙ୍କ ଦେହରେ ଚଢ଼ି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଯାଇ କିପରି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକୁ ଥଣ୍ଡା ରଖୁଥିଲେ ।

ବୁଦ୍ଧଖୋଲ ପାହାଡ଼ ଦିନେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବୌଦ୍ଧପୀଠ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ରାଜା ଶୈଳେନ୍ଦ୍ର ବଂଶ ସେଠାରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ସ୍ତୂପ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଲୋପ କଥା କହିବାକୁ ଗଲେ ଦେଖାଯାଏ, ମହାଯାନୀ, ହୀନଯାନୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଭିତରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ବୌଦ୍ଧବିହାରରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଭିକ୍ଷୁଣୀ ଓ ତନ୍ତ୍ରର ପ୍ରବେଶ, ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ ଜଗନ୍ନାଥ ହିଁ ବୁଦ୍ଧ ଓ ବୁଦ୍ଧ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନବମ ଅବତାର କୁହାଯିବାର ପ୍ରୟାସ ।

ଉପନ୍ୟାସର ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ରାମଶଙ୍କର ବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅଧ୍ୟାପନା ପାଇଁ ଯାଆନ୍ତି ଆମେରିକା । ୟୁରୋପୀୟ ଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି, ବୁଦ୍ଧଖୋଲ ନିକଟ ଆଶ୍ରମରେ ବିତାଇ ଥିବା ତାଙ୍କ ପିଲାଦିନର କଠୋର ସାଧନାକୁ ସେ ବିସ୍ମରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଜୀବନର ସତ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନ ପାଇଁ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଦୁଃଖର କାରଣ ଓ ଦୁଃଖଠାରୁ ମୁକ୍ତିର ମାର୍ଗକୁ ଖୋଜି ବାହାର କରିଥିଲେ ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ବାଣୀ ଭିତରେ ଔପନ୍ୟାସିକ ସୁଖ କ'ଣ ଜଣେ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ମୁହଁରୁ କହିଛନ୍ତି- ସୁଖ ହେଉଛି ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ନିତ୍ୟ ଓ ଅନିତ୍ୟ । ଅନିତ୍ୟ ସୁଖ ଯାହା ସାମୟିକ ସୁଖ ପରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ମିଳେ । ମାତ୍ର ନିତ୍ୟ ସୁଖ ଯାହା ପରମ ସୁଖ ଏବଂ ତାହାହିଁ ନିର୍ବାଣର ଅନ୍ୟନାମ । ମାନବ ଜୀବନର ସବୁ ମାୟା ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହେଉଥାଏ, ନିତ୍ୟ ସତ୍ୟର ପ୍ରଜ୍ଞା ଲୋକରେ ।

କାରୁବାକୀ : ବ୍ରଜମୋହନ ମହାନ୍ତି

ଡ଼ଃ ବ୍ରଜମୋହନ ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'କାରୁବାକୀ' (୧୯୯୧) କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଉପରେ ଆଧାରିତ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଏକ ଦାର୍ଶନିକ ଉପନ୍ୟାସ । ଉପନ୍ୟାସର ନାୟିକା ହେଉଛନ୍ତି କାରୁବାକୀ । କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପରିବ୍ୟାପ୍ତି ସହ କାରୁବାକୀ ଚରିତ୍ରର ଯେ ଏକ ସଂଯୋଗ ରହିଛି । ତାହା ଅସ୍ୱୀକାର କରିହେବ ନାହିଁ ।

ଉପନ୍ୟାସରେ କଳିଙ୍ଗର ରାଜଜେମା ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜକୁମାର ତୀବରଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ଆମେ ଉତ୍କଳୀୟ ସ୍ୱାଭିମାନ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ । କାରୁବାକୀ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁଣୀ ହେବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେ । କାରୁବାକୀଙ୍କ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରପଟ ଦେଖି ମଗଧ ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକ କାରବାକୀଙ୍କୁ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୁଅନ୍ତି । କଳିଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରି କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଯୋଦ୍ଧା ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଗଡ଼ି ପଡ଼ନ୍ତି । ଦୟାନଦୀ ରକ୍ତ ନଦୀରେ ପାଲଟି ଯାଏ ରକ୍ତାକ୍ତ ନଦୀ ପରି । ଉତ୍କଳର ମାଟି ବା କଳିଙ୍ଗ ମାଟିର ସେଦିନ ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଥିଲା ବିଧବାର, ଅନାଥ ଶିଶୁର ।

ରାଣୀ କାରୁବାକୀ ସମ୍ରାଟ୍ ଅଶୋକଙ୍କୁ ବିବାହ ନିମନ୍ତେ ସର୍ତ୍ତ ରଖନ୍ତି । ହେ ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକ ତୁମେ ଯାତ୍ରା କରିବ କଳିଙ୍ଗର ତୋଷାଳୀ ନଗର ନିକଟ ଧଉଳି ପାହାଡ଼ ନିକଟକୁ । ସେ କଳିଙ୍ଗ ମାଟି ଛୁଇଁବ କ୍ଷମା ମାଗିବ । ସେହି ପାହାଡ଼ କଡ଼ ଦୟାନଦୀରେ

ସ୍ନାନ କରି ସବୁ ପାପ ଧୋଇବ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେବ ମୋର ଗୁରୁ ଉପଗୁପ୍ତ ଓ ସମୁଦ୍ରଙ୍କ ଠାରୁ ।

ରାଣୀ କାରୁବାକୀ ଚଣ୍ଡାଶୋକଙ୍କୁ ଧର୍ମାଶୋକରେ ପରିଣତ କରିବାରେ ନେଇଥିଲେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ମହାନ୍ ବାଣୀକୁ ନିଜ ଜୀବନରେ ପାଳନ ପୂର୍ବକ ସେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନରେ ଆଣିଥିଲେ ଅଭୂତପୂର୍ବ ସଂସ୍କାର । ଧଉଳିଗିରି, ଜଉଗଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ମହାନ୍ ବାଣୀ ସମୂହ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ କିପରି ମାନବ ପ୍ରାଣକୁ ରୂପାନ୍ତରିତ କରିପାରେ, ତାହା ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକଙ୍କ ପରି ଚରିତ୍ରରୁ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଛି ।

ସ୍ନିଗ୍ଧାବତାର ବୁଦ୍ଧ : କାର୍ତ୍ତିକେଶ୍ୱର ପାତ୍ର

ସ୍ନିଗ୍ଧାବତାର ବୁଦ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସରେ ଔପନ୍ୟାସିକ କାର୍ତ୍ତିକେଶ୍ୱର ପାତ୍ର ରାଜକୁମାର ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କ ଜନ୍ମ, କୈଶୋରାବସ୍ଥା, ବିବାହ, ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରି ଜୀବନକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବାପାଇଁ ପଳାୟନ ଓ ଗଭୀର ଏକନିଷ୍ଠ ତପସ୍ୟା ଫଳରେ ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ଭଗବାନ୍ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜୀବନରେ ଆଲୋକିତ ଅଧ୍ୟାୟ ସବୁ ଏହି ଉପନ୍ୟାସରେ ସୁସଂଯୋଜିତ ।

ବାଳକ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଜିଜ୍ଞାସୁ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି ମୃତ୍ୟୁ ବିଷୟରେ । ଜୀବନର ଶେଷ ପରିଣତି କ'ଣ ମୃତ୍ୟୁ ? ପ୍ରତିଟି ମଣିଷ, ଜୀବଜନ୍ତୁ, କୀଟ ପତଙ୍ଗ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ କ'ଣ ଏହାହିଁ ଲିପିବଦ୍ଧ । କ'ଣ ପାଇଁ ମଣିଷ ଦୁଃଖ ପାଏ । ଦୁଃଖର କାରଣ କ'ଣ ? ସେ ଯେଉଁଦିନ ଏକ ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ବୃଦ୍ଧଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସାରଥୀ ଛନ୍ଦକକୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, ଏହି କଙ୍କାଳସାର ଜୀବଟି କିଏ ? ଛନ୍ଦକ ଉତ୍ତର ଦେଲେ- ସେ ହେଉଛି ଜଣେ ମଣିଷ ଏବଂ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ।

ସେହିପରି ଆଉ ଏକ ଦିନ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଦେଖନ୍ତି ଏକ ରୋଗାଗ୍ରସ୍ତ ମାନବକୁ । ସୁନ୍ଦର ଶରୀରକୁ ରୋଗାଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ ଶରୀର ଯେ ଏପରି କଦାକାର ହୋଇଯାଏ, ତାହା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ସେଦିନ । ଶୈଶବ, କୈଶୋର, ତାରୁଣ୍ୟ ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଯେକୌଣସି ସମୟରେ ଶରୀରକୁ ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କରିପାରେ ।

ବ୍ୟଥିତ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଅନ୍ୟ ଏକଦିନେ ରାଜରାସ୍ତାରେ ଦେଖନ୍ତି ଆଉ ଏକ ଦୁଃଖଦ ଦୃଶ୍ୟ, ସେଇ ଦୃଶ୍ୟଟି ହେଲା- କୋକେଇରେ ଗୋଟିଏ ମଣିଷର ଶବକୁ ଚାରିଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ବୋହି ଚାଲିଛନ୍ତି ।

ସଂସାର ଦୁଃଖମୟ, ଜୀବନ ଦୁଃଖମୟ ଏପରି କୌଣସି ପ୍ରାଣୀ ନାହିଁ । ଯାହାକୁ ଦୁଃଖ, ରୋଗ, ଶୋକ, ମୃତ୍ୟୁ କବଳିତ କରିପାରେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଏସବୁ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଦୁଃଖ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ ଚିରନ୍ତନ ସୁଖର ମାର୍ଗ ଦେଖାଇଥିଲେ ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧ ।

ଅନୋମାର କନ୍ୟା: ଶାନ୍ତନୁ କୁମାର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ

ବିଶିଷ୍ଟ କଥାକାର ଶାନ୍ତନୁ କୁମାର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅନୋମାର କନ୍ୟା (୨୦୦୩) ଏକ ମାର୍ମିକ ଉପଲବ୍ଧିର ଉପନ୍ୟାସ । ଓଡ଼ିଶାର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଉତ୍ସ ଅନ୍ୱେଷଣରୁ ଏହି ନିଜସ୍ୱମାନତା ଉତ୍ସାନ୍ତରିକ ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଓଡ଼ିଶା- ଏହା ପ୍ରମାଣିତ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଔପନ୍ୟାସିକ ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ଉପନ୍ୟାସର ଚରିତ୍ର ରଘୁନାଥ କଲାମ ସେହିପରି ଏକ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ବ୍ୟକ୍ତି, ଜାପାନୀ ଭିକ୍ଷୁର କାଜ୍ୟୁୟୋଦା ଔପନ୍ୟାସିକଙ୍କ ଏକ ଅନ୍ୟତମ ସଂଯୋଜନ । ରଘୁନାଥଙ୍କ ସାମୟିକ ବିଷର୍ଣ୍ଣତା ଜନିତ ସ୍ଥିତିକୁ ବୁଝନ୍ତି ଭିକ୍ଷୁର କାଜ୍ୟୁୟୋଦା । ଏତିକି ବେଳେ ସେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଯେ bole ଶ୍ରମଣମାନେ କାହିଁକି ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ଦୀର୍ଘଦିନ ରହି ନଥାନ୍ତି । ଏଠାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଅନ୍ତରୀଣ ଉପଲବ୍ଧିର କଥା କହିଛନ୍ତି, "ଏ ଜଗତ ନିତ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ମଣିଷର ମାନସିକ ସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳତା ସହିତ ତାଳ ଦେଇ ଭିକ୍ଷୁମାନେ ଯଦି ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ନ କରନ୍ତି ନିଜକୁ ତେବେ 'ମାର' ତା'ର ମାୟାଜାଲ ପୁନର୍ବାର ବିସ୍ତାର କରି ରୁଦ୍ଧ କରିଦିଏ ନିର୍ବାଣକାମୀ ଜୀବର ଗତିପଥକୁ ।"

ଭିକ୍ଷୁ କାଜ୍ୟୁୟୋଦା ଓ ରଘୁନାଥ କଲାମ ପରିବ୍ରାଜକର ଭୂମିକା ନେଇ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଏକ ଦୀର୍ଘ ପଦଯାତ୍ରା । ସେ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ଆଧୁନିକ ଭୁବନେଶ୍ୱରର କପିଳେଶ୍ୱର ଶିବମନ୍ଦିରରୁ । ଏହି ସମୟ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନେ ଖୋଜି ବୁଲୁଥିଲେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଆଦ୍ୟ ସନ୍ନ୍ୟାସର ଗତିପଥକୁ ଏବଂ ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶା ସୀମା ପାରି ହୋଇ ବିହାର ରାଜ୍ୟରେ ପହଂଚିଥିଲେ । ବହୁ ବୌଦ୍ଧତୀର୍ଥ ପରିଭ୍ରମଣ ପରେ ସେମାନେ ପହଂଚିଥିଲେ ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶରେ । ବାରଣାସୀ ଠାରେ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ପାର ହୋଇ ସେମାନେ ପହଂଚିଥିଲେ ଆଧୁନିକ କୁଶୀନାରା ବା ପ୍ରାଚୀନ କୁଶୀନଗର ଠାରେ । ଯେଉଁଠାରେ ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ମହାପରିନିର୍ବାଣ ହୋଇଥିଲା । ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଲୁମ୍ବିନୀ (ଆଧୁନିକ ଲେମ୍ବାଇ), ପ୍ରଗନ୍ନା, ଦେବଦହ (ଆଧୁନିକ ଗୋବିନ୍ଦପୁର, ଦେଓଗାଁ), ପ୍ରଗନ୍ନା, କୋଦଣ୍ଡ (ଆଧୁନିକ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ପୂର୍ବସୀମା) ପ୍ରଗନ୍ନାକେଶପୁର, ଅନୋମାନଦୀ (ଆଧୁନିକ ଚିତ୍ରୋପଳା ବା ମହାନଦୀ) ପାରି ହୋଇ ପହଂଚିଥିଲେ ଧର୍ମଶାଳା (ଆଧୁନିକ ଧର୍ମଶାଳା)ରେ । ସେଠାରୁ ଆନନ୍ଦପୁର, କେନ୍ଦୁଝର ଚମ୍ପୁଆ ଦେଇ ଓଡ଼ିଶା ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲିଲେ ବିହାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ରାଜଗୃହ ଓ ବୋଧଗୟାକୁ ।

ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥଳ ପବିତ୍ର ଉରୁବେଳାର ନିରଞ୍ଜନା ନଦୀତଟ ଏବଂ ନାଳନ୍ଦା, ସାରନାଥ, ବାରଣାସୀ, ଚମ୍ପା, ଶ୍ରୀବସ୍ତୀ, ସାକେତ ଏବଂ କୋଶାମ୍ବୀ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଦ୍ଧପୀଠ ପରିଭ୍ରମଣ କରିଛନ୍ତି ରଘୁନାଥ ଓ ଭିକ୍ଷୁ କାଜ୍ୟୁୟୋଦା ।

ଇତିହାସର ପଟ୍ଟଭୂମିରେ ବିଗତ କେତେ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟକୁ ଆମକୁ ନେଇଯାଉଛି ଏହି ଉପନ୍ୟାସ । ଏକ ସୁନ୍ଦର କାହାଣୀର ବିନ୍ୟାସ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ କରିବାର ଏକ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ 'ଶାନ୍ତନୁ କୁମାର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ' ।

ନିର୍ବାଣ : ମନୋଜ କୁମାର ମହାପାତ୍ର

ତଥାଗତ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜୀବନ ସାଧନା ଓ ତପସ୍ୟାର ସିଦ୍ଧିଲାଭର ଏକ ଅନୁପମ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି ମନୋଜ କୁମାର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ନିର୍ବାଣ ଉପନ୍ୟାସରେ । ଅଢ଼େଇ ହଜାର ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକାଳ ଅତିକ୍ରମ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାଗତ ବୁଦ୍ଧ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି, ବିବେକ ଓ ଚେତନାରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଉଦ୍ଦୀପିତ । ଭାରତୀୟ ଜନମାସରେ ବୁଦ୍ଧ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆସନର ଅଧିକାରୀ ।

'ନିର୍ବାଣ' ଉପନ୍ୟାସରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜୀବନର ବହୁ ଚିତାକର୍ଷକ ଘଟଣା ଓ ଅନୁଭୂତି ରହିଛି । ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ, ଜରା ଓ ବ୍ୟାଧିର ସତତ ଆକ୍ରମଣରେ ମଣିଷ ବେଦନା ଜର୍ଜରିତ । ଅପ୍ରତିରୋଧ୍ୟ, ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ଧ ନିୟତିର ବେତ୍ରାଘାତରେ ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ରହିଥିବା ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ କେବଳ ଅଚେତାବସ୍ଥାରେ ପଡିରହି ଘୁଙ୍ଗୁଡି ମାରୁଛି, ଯନ୍ତ୍ରଣାମୟ ଜୀବନ ଓ ତା'ର ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ କରୁଣ ପରିଣତି ବିଚଳିତ କରିଦିଏ ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କୁ । ମଣିଷ କାହିଁକି ଦୁଃଖ ପାଏ ? ଦୁଃଖର କାରଣ କ'ଣ ? ଏହି ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସାବୋଧ ରାଜକୁମାର ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କୁ କରିଦିଏ ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ୟାସୀ । ନିରଞ୍ଜନା ନଦୀକୂଳରେ ବୋଧିଦ୍ରୁମ ତଳେ ଗଭୀର ତପସ୍ୟାରେ ନିମଗ୍ନ ରହି ସେ ଆବିଷ୍କାର କରିଛନ୍ତି ଚାରି ଆର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ୟ, ଆପଣା ଭିତରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି ଅଗଣିତ ଜୀବମାନଙ୍କୁ ନିଜ ପୂର୍ବଜନ୍ମ ସହ ନିଜର ଅସଂଖ୍ୟା ଜନ୍ମ ଓ ମୃତ୍ୟୁର ସ୍ମୃତି ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହୋଇଉଠିଲା ତାଙ୍କ ଦିବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିର ବଳୟ ଭିତରେ ।

ଔପନ୍ୟାସିକଙ୍କ କଲମରେ ଗଭୀର ଦାର୍ଶନିକ ଅବବୋଧ ଅନ୍ତଃଗୁମ୍ଫିତ ହୋଇଛି । ଏଠାରେ ମହାସମୁଦ୍ରରେ ଯେପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଢ଼େଉ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଉତ୍‌ଥିତ ହୁଏ ଏବଂ ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପୁନଶ୍ଚ ସମୁଦ୍ର ବକ୍ଷରେ ଲୀନ ହୋଇଯାଏ, ସମୁଦ୍ର ଯେପରି ନିର୍ଲିପ୍ତ ଭାବରେ ବକ୍ଷ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କରି ପଡି ରହେ ଏବଂ ତା ବକ୍ଷର ଉତ୍‌କ୍ଷିପ୍ତ ଢ଼େଉ ପୃଥକ ନୁହେଁ ବରଂ ସେହି ବିଶାଳ ଜଳରାଶିର ଅଂଶମାତ୍ର । ଠିକ୍ ସେହିପରି ଏହି ସଂସାରରେ ଯାହା ସବୁ ଜନ୍ମ, ମୃତ୍ୟୁ ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି, ବିନାଶ ସଂଘଟିତ ହେଉଛି, ତାହା କେବଳ ସମୁଦ୍ରର ଢ଼େଉ ସମ । ଏହି ରହସ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ବୁଝିଯିବ, ସେତେବେଳେ ସେ ଭୟ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇଯିବ ।

ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପଂଚଶୀଳ ନୀତି ସମ୍ରାଟ ବିମ୍ବିସାରଙ୍କୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଥିଲା, ସେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଠାରୁ ପଂଚଶୀଳ ନୀତି ଶ୍ରବଣ କରିଥିଲେ ।

୧. ଅହିଂସା ପରମଧର୍ମ ।
୨. ଚୌର୍ଯ୍ୟ କର୍ମରେ ଲିପ୍ତ ନ ରହିବା ।
୩. ଯୌନ ବ୍ୟଭିଚାର ଏକ ମାନବୀୟ ଏବଂ ସାମାଜିକ କଳଙ୍କ ।
୪. ମିଥ୍ୟା କହିବା ଏକ ସାଂଘାତିକ ଅପରାଥ ।
୫. ମଦ୍ୟପାନ, ଅନ୍ୟ ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ କରନାହିଁ ।

ପଂଚଶୀଳ ପାଲି ଭାଷାରେ :

୧. ପାଣାତିପାତା ବେରମଣି, ଶିଖ୍ଖାପଦ ସମାଦିଆମି ।
୨. ଅଦିନାଦାନାଂ ବେରମଣି, ଶିଖ୍ଖାପଦ ସମାଦିଆମି ।
୩. କାମେସୁ ମିଛାଚାର ବେରମଣି, ଶିଖ୍ଖାପଦ ସମାଦିଆମି ।
୪. ମୁସାବାଦା ବେରମଣି, ଶିଖ୍ଖାପଦ ସମାଦିଆମି ।
୫. ସୁରାମେରୟମଣ ପମାଦଘପନା ବେରମଣି, ଶିଖ୍ଖାପଦ ସମାଦିଆମି ।

ରାଜା ବିମ୍ବିସାର ତଥାଗତଙ୍କୁ ଦାନ କରିଥିଲେ ସୁରମ୍ୟ ବେଣୁ ବନବିହାର । ଏହା ଥିଲା ତଥାଗତଙ୍କ ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତିପରେ ପ୍ରଥମ ଉପହାର ।

ନଗରବଧୂ ଆମ୍ରପାଲ୍ଲୀ ମଧ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ହୋଇଛି ଅନୁପ୍ରେରିତ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଉପଦେଶ ଆମ୍ରପାଲୀର ହୃଦୟକୁ ବିସ୍ତାରିତ କରେ ଏବଂ ତା'ର ଅଶାନ୍ତ ମନକୁ କରିଦିଏ ଶାନ୍ତ ।

ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ସୂତ୍ରରେ ସେଦିନ ପୁତ୍ର ରାହୁଳ ଯାହା ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କଠାରୁ ଲାଭ କଲେ- ତାହା ହେଉଛି ପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟା । ସେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଲେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ମାତା ମହାପ୍ରଜାପତି ଗୌତମୀ ଓ ପିତା ଶୁଦ୍ଧୋଦନ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ । ଶ୍ରୀବସ୍ତୀର ଚିଲିକା ପର୍ବତରେ ଚାତୁର୍ମାସ୍ୟା ବ୍ରତ ପାଳନ କରୁଥିବା ଅବସରରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା ରାହୁଳଙ୍କ ପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟା ଉତ୍ସବ । ସେହି ଅବସରରେ ବୁଦ୍ଧ ଅନାତ୍ମଭାବରେ ବିସ୍ତାରିତ ବ୍ୟାଖା କରନ୍ତି ରାହୁଳଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ।

ପଂଚସ୍କନ୍ଧ ଯଥା- ଶରୀର, ଅନୁଭବ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନୁଭୂତି, ମାନସିକ, ଅବବୋଧ ଓ ଚେତନାକୁ ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ଅନିତ୍ୟ ଓ ଆତ୍ମା । ଶରୀର ଭିତରେ ଆତ୍ମାକୁ ଖୋଜାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ, କିମ୍ୱା ଆତ୍ମାରେ ଶରୀର ସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ଅଙ୍ଗୁଳିମାଳା ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତିରୁ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଛି । ମଣିଷ ବେଳେ ବେଳେ ନିଷ୍ଠୁର, କ୍ରୁର ହୋଇପଡେ ଏବଂ ତାହା କେବଳ ତା'ର ଅଜ୍ଞାନତାରୁ ହିଁ ହୋଇଥାଏ । କରୁଣାର ଅବତାର ମହାକାରୁଣିକ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ପାଲଟି ଯାଇଥିଲେ ଦସ୍ୟୁ ଅଙ୍ଗୁଳିମାଳା । ଭିକ୍ଷୁ ଅହିଂସକ ନାମରେ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ ।

'ଶୁନ୍ୟତା' ମୁକ୍ତିର ପ୍ରଥମ ଦ୍ୱାର । 'ଅନିମିତତା' ମୁକ୍ତିର ଦ୍ୱିତୀୟ ଦ୍ୱାର ଏବଂ ତୃତୀୟ ମୁଦ୍ରା ହେଉଛି 'ଅପ୍ରନିହିତା' ଅର୍ଥାତ୍ ଆତ୍ମ ନିହିତତ୍ତ୍ୱ । ମୁକ୍ତି ଓ ଜ୍ଞାନ ମାନବର ସତ୍ତା ବାହାରେ ନଥାଏ । ପ୍ରଜ୍ଞା ନିଜ ଭିତରେ ଥାଏ । ଯଦି ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଚେତନାର ପ୍ରକାଶ ନିଜ ସତ୍ତା ଉପରେ କେନ୍ଦ୍ରିତ କରିବ, ତେବେ ଶୀଘ୍ର ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । କୁଶୀନାରାଠାରେ ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ମହାପରିନିର୍ବାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଆଲୋକିତ ଜୀବନର ମହାର୍ଘ ଅଧ୍ୟାୟମାନଙ୍କୁ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ପରିବେଷଣ କରିଛନ୍ତି ଔପନ୍ୟାସିକ । ଏହି ଉପନ୍ୟାସରେ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ ଜଗତରେ ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନକୁ

କେନ୍ଦ୍ରକରି ରଚିତ ହୋଇଥିବା ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ 'ନିର୍ବାଣ' ଉପନ୍ୟାସ ତା'ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ବଜାୟ ରଖିବ ନିଶ୍ଚୟ ।

ଯଶୋଧାରା : ହେମନ୍ତ କୁମାର ମହାପାତ୍ର (୨୦୦୮)

ହେମନ୍ତ କୁମାର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ 'ଯଶୋଧାରା' (୨୦୦୮) ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ବୌଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ସାର୍ଥକ ସଂଯୋଜନ । ବୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଅନେକ ଜନ୍ମରେ ପୃଥିବୀକୁ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ରୂପରେ ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ଅଭିଜ୍ଞତାର ପଥରେ ଆସି ପୃଥିବୀକୁ ଆଲୋକସ୍ନାତ କରିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ଯଶୋଧାରା ଓ ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମବ୍ୟାପୀ ରହିଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ଯଶୋଧାରାଙ୍କ ସ୍ମୃତିଚାରଣ ଫୁଟାଇଛନ୍ତି । କୌଣସି ଏକ ଜନ୍ମରେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଥିଲେ ବୋଧସତ୍ୱଜନକ ଓ ଯଶୋଧାରା ଥିଲେ ମିଥିଳାର ରାଜକନ୍ୟା ଶିଓ୍ୱାଲୀ ରୂପରେ ।

ଶିଓ୍ୱାଲୀ ଓ ଯଶୋଧାରା ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ- ଶିଓ୍ୱାଲୀଙ୍କର ଥିଲା ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ ଆଉ ଆତ୍ମ ନିବେଦନ । ଯଶୋଧାରା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, ସେ ଜନ୍ମର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ହିଁ ଏ ଜନ୍ମର ହେତୁ । ତାଙ୍କର କୌଣସି କାମନା ଯଦି ଅପୂରଣୀୟ ନଥାନ୍ତା, ତେବେ ସେ ଜନ୍ମ ନେଇ ନଥାନ୍ତେ ଯଶୋଧାରା ରୂପରେ । ସେ ବିତେଇଛନ୍ତି ଏକ ନିଃସଙ୍ଗ ଜୀବନ, ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପତ୍ନୀ ହୋଇ ସେ ଆଜି ଯେପରି ଖୋଜୁଛନ୍ତି ନିର୍ବାଣ ଆଲୋକ ।

ଶହେ ଜନ୍ମର ପ୍ରତୀକ୍ଷା ପରେ ବୋଧିସତ୍ୱଙ୍କ ଶେଷ ଅବତାର ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କୁ ସେ ଜନ୍ମରୁ ଶିଓ୍ୱାଲୀ ଯଶୋଧାରା ପାଇଛନ୍ତି ପତି ରୂପରେ । ସେ ଜନ୍ମର ପୁତ୍ର କାମନା ବି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି ଏ ଜନ୍ମରେ ।

ଉପନ୍ୟାସରେ ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କ ଜନ୍ମ, କୈଶୋର, ବିବାହ, ଧ୍ୟାନ, ଆଲୋକପ୍ରାପ୍ତିର ଅନ୍ୱେଷା, ଧର୍ମଚକ୍ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ, ଯଶୋଧାରଙ୍କ ତ୍ୟାଗପୂତ ଜୀବନ ସହିତ ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କ ମହନୀୟ ଜୀବନ ମାର୍ମିକ ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ।

ଉପସଂହାର :

ଉତ୍ତରଅଶୀ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଦାର୍ଶନିକ ପ୍ରଭାବ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜୀବନୀ, ଧର୍ମ, ଦର୍ଶନ, ନିର୍ବାଣ ଏବଂ ତତ୍‌ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ପରିସ୍ଥିତି ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନ ନାମର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଛନ୍ତି ଔପନ୍ୟାସିକଙ୍କ ରଚନା ଶୈଳୀ ବର୍ଣ୍ଣନା ଚାତୁରୀ, କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଓ ଇତିହାସ ବର୍ଣ୍ଣନା ବେଶ୍ ସୁଫଳ ।

ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷ ଏବଂ ଭାରତ ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା । ସେଥିରୁ ଓଡ଼ିଶା କିପରି ବାଦ୍ ପଡିବ ଓଡ଼ିଶାର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସହିତ ସମ୍ପର୍କକୁ ଔପନ୍ୟାସିକମାନେ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଫୁଟାଇଛନ୍ତି । ଏହି ମହାନ୍ ଧର୍ମ ଓ ସଂଘ ମନୁଷ୍ୟକୁ ମୁକ୍ତି ବା ନିର୍ବାଣର ମାର୍ଗ ଦେଖାଉଛି । ଯେଉଁ ନିର୍ବାଣରେ ଅଛିତ ନିତ୍ୟ ସୁଖ । ମାନବ ଜୀବନରୁ ସମଗ୍ର ଦୁଃଖକୁ ଲୋପ କରିବାର ମାର୍ଗ ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ବାଣୀ ଶାଶ୍ୱତ ଏବଂ ଅମର ।

ଓଡିଶା ମାଟିରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର କୁହୁକ ବାସ୍ନା ଏବେ ସିଧା ପୂରି ରହିଛି । କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ କଥା ଦେଖିଲେ ବିଭିନ୍ନ ଜିଲ୍ଲା ମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧପୀଠ ଏବଂ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ରୀତିନୀତି, ଚଳିଚଳଣି ଓ ପରମ୍ପରା ଦେଖାଯାଏ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଚଳରେ ଯଥା- ମାଣିଆବନ୍ଧ, ନୂଆପାଟଣା, ବାଙ୍କୀ, ମହମ୍ମଦପୁର ଆଦି ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଆଜି ବି ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ରୀତି-ନୀତି, ପରମ୍ପରାକୁ ଜାବୁଡି ଧରିଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାର କୋଣ ଅନୁକୋଣରେ ବାସ କରୁଥିବା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ମାନଙ୍କର ପରମ୍ପରା ଧର୍ମୀୟ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆଜିର ଔପନ୍ୟାସିକଗଣ ଆଣିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କଲେ, ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଉନ୍ନତି ହୋଇପାରିବ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧) ମହାପାତ୍ର, ପ୍ରେମାନନ୍ଦ : ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ-୨, ୫ମ ସଂସ୍କରଣ-୨୦୧୯ ।

୨) ସାହୁ, ନୃସିଂହଚରଣ : ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଆ ଉପନ୍ୟାସ, ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ-୨, ୧ମ ସଂସ୍କରଣ-୨୦୧୧ ।

୩) ପ୍ରଧାନ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ କୁମାର : ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନର ଆଲୋକ, ବାଙ୍କା ବଜାର, କଟକ-୭୫୩୦୦୨, ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ-୨୦୧୪ ।

୪) ମହାରଣା, ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର- ସାହିତ୍ୟର ତ୍ରାଳପତ୍ର, ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ-୭୫୩୦୦୨, ଷଷ୍ଠ ସଂସ୍କରଣ-୨୦୧୮ ।

ଗବେଷିକା

ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଦୂରଭାଷ : ୯୩୩୭୪୫୦୨୧୧